

Globalno istraživanje novinarstva

Martin Löffelholz, David Weaver (eds.),
Global journalism research: Theories, Methods, Findings, Future, Oxford: Blackwell, 2008.

Snežana Bajčeta¹

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

Kako istraživati novinarstvo u eri globalizacije, kada u polju komuniciranja tradicionalna nacionalna i kulturna razgraničenja postaju irelevantna? Koji teorijski pristupi, metode i paradigme su adekvatne za istraživanje novinarstva, kada i ono samo postaje globalni fenomen? Ova pitanja okupila su više od dvadeset eminentnih autora na konferenciji *Journalism Research in an Era of Globalization* 2004. godine u njemačkom gradu Erfurtu, a knjiga *Global Journalism Research: Theories, Methods, Findings, Future* (2008) sumira njihove odgovore u četiri zasebna poglavlja. U skladu sa ciljem priređivača knjige Martina Löffelholza (Martin Löffelholz), profesora Ilmenau Univerziteta tehnologije u Njemačkoj i Dejvida Vivera (David Weaver), profesora Indijana Univerziteta u SAD, knjiga predstavlja sveobuhvatni pregled: teorijskih pristupa; metoda; paradigmi i osnovnih nalaza istraživanja novinarstva u kontekstu globalizacije širom svijeta; i, najzad, nudi predlog novih orijentacija u cilju prevazilaženja interdisciplinarnih razgraničenja. Relevantnost ove knjige i danas se ogleda, u prvom redu, u tipu argumentacije koju su autori ponudili. Oni smatraju da u globalnom polju komuniciranja novinarstvo treba istraživati u multiperspektivnom ključu, čime su postavili izazovan zadatak istraživačima: da „izađu“ iz

¹ Kontakt sa autorkom: snezanabajceta@gmail.com.

svojih disciplinarnih polja i u znatno širem, složenijem, ali i bogatijem multidisciplinarnom teorijsko-metodološkom pejzažu pronađu novi fokus, koji će objasniti sve složeniju prirodu novinarstva. Ova knjiga je korisna polazna tačka na tom istraživačkom putu, jer na jednom mjestu okuplja sasvim različite pristupe i osvjetljava moguće pravce njihovog daljeg razvoja.

Prvi dio knjige razmatra osnovne teorijske pristupe u mreži međuzavisnih pravaca, koji koegzistiraju u „heterogenom, multidimenzionalnom, kompetitivnom teorijskom diskursu o novinarstvu“ (Löffelholz, 2008: 15). Kako objašnjava Lofelholz u uvodnom dijelu prvog poglavlja, na lepezi ključnih teorijskih koncepata u novinarskim studijama najmanju fleksibilnost pred globalizacijskim promjenama pokazuje normativni pristup. Najprilagodljiviji promjenama je analitički empirizam, uz naglasak da je njegov nedovoljni domet potrebno nadomjestiti teorijama sa „više globalnim“ pristupom, kao što su teorije akcije, sistemske teorije, integrativne socijalne teorije i studije kulture. U nastavku teorijskog poglavlja detaljnije se razmatraju socijetalni, kulturni, organizacioni, psihološki i rodni pristup u istraživanju novinarstva.

Fokusirajući se na socijetalnu dimenziju novinarstva, Manfred Rul (Manfred Ruhl) koncept novinarskog sistema temelji na klasicima sociološke misli, kao što je ideja Niklasa Lumana (Niklas Luhmann) da je komunikacija osnovni element društvenog sistema. Prema Rulu, novinarski sistem je jedan od sistema persuzivnog komuniciranja, koji se samokonstruiše i tako održava, te ne može se svesti na pojedinca – novinara. Sa idejnog stanovišta, prema kojem novinarski sistem počiva na komunikaciji, do sada su uglavnom razmatrani tradicionalni mediji. Međutim, kako autor sugerira, nema „zastarelih“ ideja i teorija, pa mogućnost primjene socijetalnog pristupa nije isključena i na polju israživanja novih medija.

U okviru studija kulture novinarstvo nije posmatrano kao profesionalna, već kao ideološka praksa. Kako objašnjava Džon Hartli (John Hartly), riječ je o teorijskom okviru čije je središnje pitanje kako se moć tekstom prenosi od pošiljalaca (medijske korporacije, državna uprava) do primalaca poruka (publika). Autor se pita u kom pravcu se taj odnos mijenja, pozivajući se na Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, kojom je „pravo na novinarstvo“ garantovano svima, čime publika postaje i proizvođač vijesti, a cijelo društvo dobija karakter „redakcionog“. U tom slučaju, teorija novinarstva se, kako smatra Hartli, ne može zasnivati na profesionalnoj produkciji, industrijskoj organizaciji, tekstu-

alnim formama ili recepciji. On zato poziva istraživače na uvođenje koncepata iz drugih teorijskih polja, kao što su etika, medijska pismenost, ekonomija pažnje, ali bez konkretnijih smjernica kako ih prilagoditi studijama kulture. S druge strane, Altmepen (Altmeppen) nešto preciznije ukazuje na prednosti organizacionog pristupa za istraživanje novinarstva u kontekstu globalizacije. Naime, organizacione studije su usmjerene na otkrivanje veza između internih i eksternih struktura redakcija i medijskih organizacija i vijesti koje se u njima proizvode. Prema Altmepenu, najveća prednost ovog pristupa je u mogućnosti otkrivanja sličnosti i razlika u novinarskim praksama na globalnom nivou, zahvaljujući komparabilnosti kako organizacija, tako i njenih ključnih varijabli – ciljeva, struktura i menadžmenta.

U nastavku Wolfgang Donzbah (Wolfgang Donsbach), iz ugla socijalne i kognitivne psihologije, opisuje procese koji utiču na novinarsku selekciju događaja iz stvarnog svijeta. On smatra da odlučivanje u novinarskoj praksi uslovljavaju dva ključna faktora. Prvi se tiče socio-psihološkog koncepta društvene validacije sopstvenog mišljenja („funkcija podijeljene realnosti“), a drugi kognitivno-psihološkog koncepta stabilizacije postojećih stavova i saznanja („moć predispozicija“). Međutim, priređivači knjige, Lofelholz i Viver, u zaključnom poglavlju ističu da je podatke do kojih dolazi psihološki pristup (individualni nivo) neophodno tumačiti u kontekstu političkog, ekonomskog, kulturnog, dakle „ekstramedijskog“ okruženja, i to posebno kada istraživanja nadilaze nacionalne i kulturne okvire. Samo u tom slučaju se, smatraju oni, komparacija na globalnoj ravni može smatrati validnom.

U posljednjem teorijskom poglavlju, Gertrud J. Robinson (Gertrude J. Robinson) novinarstvo ispituje sa stanovišta rodni studija kao „simboličku praksu“. Autorka ukazuje na izazov nalaženja uzroka nejednakosti žena i muškaraca u medijima, budući da je njeno istraživanje (neočekivano) pokazalo da su manifestacije „društvenog plafona“ jednake u zemljama sa sasvim različitim socijalnim politikama. Ona predlaže ukrštanje rodni teorija sa organizacionim i hermeneutičkim pristupom.

Drugi dio knjige posvećen je metodama. U ovom poglavlju sumirane su prednosti, izazovi i nedostaci ankete, analize sadržaja i posmatranja, kao metoda koje su gotovo ustaljene u istraživanjima novinarstva, dok Tomas Hanič (Thomas Hanitzsch) na samom početku razmatra novo metodološko polje, posebno relevantno za istraživanja na globalnom nivou. Riječ je o kompara-

tivnoj metodi, koja podrazumijeva poređenje „dvije ili više *a priori* definisanih kulturnih populacija na osnovu najmanje jednog funkcionalno ekvivalentnog koncepta“ (2008: 95). Komparacija omogućava veći stepen generalizacije od etnocentričnih studija i uvijek upućuje istraživače na „testiranje interpretacija u odnosu na međukulturne razlike i nedoslednosti“ (ibid.). Hanič naglašava da uporedna metoda proširuje obim interpretacija, ali samo ako istraživanje ima precizno određenu teorijsku i konceptualnu perspektivu, jasna očekivanja, ekspertsko znanje u kulturama koje su uključene i utvrđenu ekvivalentnost na nivou konceptata, metoda, jezika i značenja.

Kada je riječ o „starim metodama“, Viver još jednom potvrđuje da je anketa i dalje „najefikasnija u prikupljanju reprezentativnih informacija o karakteristikama, mišljenjema i stavovima velikih grupa novinara“ (2008: 115). Takođe, anketom se relativno brzo mogu sakupiti podaci o velikom broju varijabli, bez obzira na geografska razgraničenja. Anketiranjem se ipak ne mogu izvesti kauzalna zaključivanja, niti steći bolji uvid u ponašanje novinara, pa autor predlaže kombinovanje ove metode sa analizom sadržaja i posmatranjem. Analiza sadržaja je standardizovana metoda usmjerena na novinarski proizvod, koji odražava uticaj svih faktora koji učestvuju u njegovom oblikovanju. Kristijan Kolmer (Christian Kolmer) u svom tekstu naglašava da je u međunarodnim istraživanjima posebno važna kontrola kvaliteta i preciznost u kodiranju, kako bi formulacija kategorija bila ista u različitim nacionalnim i kulturnim kontekstima. Posmatranjem se, pak, na neposredan način stiže uvid u karakteristike posmatranog fenomena, što nerijetko dovodi do sasvim neočekivanih saznanja. Ipak, Torsten Kvant (Thorsten Quandt) je saglasan sa ostalim autorima da se, bez obzira na prednosti pojedinačnih metoda, ključ kvalitetnog istraživanja novinarstva u eri globalizacije nalazi u njihovoj adekvatnom kombinovanju.

U trećem poglavlju predstavljene su najznačajniji nalazi i paradigme u oblasti istraživanja novinarstva u različitim djelovima svijeta. Uz kraće osvrtne na istorijat novinarskih studija u SAD, Njemačkoj, Velikoj Britaniji, Južnoj Africi, Kini i Meksiku, markirane su sličnosti i razlike u teorijskim i metodološkim pristupima, u kontekstu kultura u kojima se razvijaju i globalizacijskih izazova pred kojima se nalaze. Analizirajući stanje istraživačke oblasti u SAD, Džejn B. Singer (Jane B. Singer) objašnjava da savremeno fluidno medijsko okruženje zahtijeva promjenu paradigmi, jer osnovne istraživačke kategorije – novinarske forme, funkcije, ekonomska struktura i novinarski poslenici u okolnostima

permanentne transformacije međusobno konvergiraju i preklapaju se, pa ih kao takve nije moguće pojedinačno istraživati. Takva promjena fokusa, dalje, zahtijeva teorijsko-metodološka ukrštanja, iz kojih će prizaći nove (kompleksije) paradigme, koje će moći da objasne pojave u savremenom novinarstvu.

U Njemačkoj, kako Vaišenberg i Malik (Weischenberg i Malik) primjećuju, istraživači „osciliraju“ između sociologije, istorije, lingvistike, političkih nauka i studija kulture, od individualističkih definicija novinarstva do „superteorija“, a trenutno su u fokusu pokušaji sistematizacija i redefinisanja pojma novinarstva. S druge strane, najstarija novinarska tradicija je u iznenađujuće maloj mjeri bila predmet istraživanja u svojoj zemlji. Naime, Val-Jorgensen i Frenklin (Wahl-Jorgensen i Franklin) objašnjavaju da su britanski istraživači novinarstvo uglavnom tumačili u okvirima studija produkcije, studija kulture, političke ekonomije, istorije štampe i novinarskog jezika, razvijajući relativno izolovanu, konzervativnu, disciplinu orijentisanu ka vještinama. Ipak, kako smatraju, intenzivna internacionalizacija mijenja njen dalji razvoj u akademskom pravcu.

Traganje za odgovarajućom paradigmom pred globalizacijskim izazovima jednako okupira istraživače u svim djelovima svijeta. Tako Arnold de Bir (Arnold de Beer) u nastavku poglavlja objašnjava da u novinarskim studijama u Južnoj Africi postoji raskorak između strukturalnog funkcionalizma, kritičke teorije i studija kulture, te da je pitanje kako će se specifičan istorijski kontekst rasizma odraziti na razvoj discipline u novom globalnom kontekstu. Da su društveno-političke okolnosti usko povezane sa istraživanjem novinarstva, pokazuje i primjer Kine. U svom tekstu Pan, Čen i Lo (Pan, Chan i Lo) navode da su jaka državna kontrola i nedostatak kvalitetnih programa, fakultetskih ustanova i relevantnih izvora ograničili razvoj discipline. Autori ukazuju na specifičnost Hong Konga i Tajvana, koji svojim značajno razvijenijim studijama mogu doprinijeti proširivanju dominantno literature „Zapada“, dodajući joj kvalitet internacionalnosti. Kako se ti uticaju „prelivaju“ preko nacionalnih i kulturnih barijera, pokazuje i primjer Meksika, gdje se istraživanje novinarstva, prema Ramirez i Švarcu (Ramirez i Schwarz), oblikovalo pod uticajem kritičke perspektive iz Latinske Amerike, empirijske tradicije iz SAD i ranih britanskih novinarskih studija.

Centralno pitanje četvrtog dijela knjige jeste kakva je budućnost istraživanja novinarstva. U prvom dijelu Hinonen i Lostarinen (Heinonen i Loustarinen) preispituju novinarstvo kao predmet istraživanja u medijsko/profesionalno-

centričnom i društveno-centričnom okviru i identifikuju niz uzroka zbog kojih se novinarstvo danas mijenja (sociokulturni, ekonomski, profesionalno-normativni i tehnološki). „Lokus“ novinarstva se pomijera iz profesionalnih organizacija ka manje poznatim sferama „novinarstva izvan novinarstva“, pa istraživački fokus sada mora zahvatiti institucionalno i, sa njim tijesno povezano, vaninstitucionalno novinarstvo. U sledećem tekstu Riz definiše globalno novinarstvo kao „praksu sakupljanja vijesti koja je orijentisana izvan nacionalnih granica na deteritorijalizovan način” (Reese, 2008: 246). Zaokret od „vertikalne“ (nacionalno utemeljene) ka „horizontalnoj“ (globalnoj) orijentaciji otvara značajna pitanja o novim profesionalnim standardima u „globalnoj javnoj sferi“ sa kojim treba da se suoče novinarska i praksa i teorija. Poput većine navedenih autora, Zelizer (Zelizer) ističe da je u interdisciplinarnosti teorijski ključ za konceptualizaciju i izgradnju modela globalnog novinarstva. Ona u svom tekstu navodi da novinarstvo danas treba promišljati iz ugla sociologije, istorije, jezika, političke nauke i analize kulture. Ne samo da je potrebno „čuti šta imaju da kažu druge naučne discipline“, već, kako smatra čuvena autorka, moraju se srušiti barijere između onih koji praktikuju novinarstvo, koji za njega obučavaju i onih koji ga istražuju. Poslednji tekst problematizuje pitanje novinarskog obrazovanja u vrijeme kada globalni tokovi ubrzano mijenjaju profesiju. Zalažući se za teorijski i empirijski utemeljene studije, Mark Dojze (Mark Deuze) identifikuje osnovne kategorije za analizu globalnog novinarskog obrazovanja (motivacija, paradigma, misija, orijentacija, pravac, kontekstualizacija, obrazovanje, plan, metod, menadžment i organizacija).

Značaj knjige *Global Journalism Research: Theories, Methods, Findings, Future* najviše se ogleda u sveobuhvatnosti koju postiže pregledom postojećih i predlogom budućih istraživačkih pravaca na polju novinarstva. Kako globalni kontekst dodaje novu dimenziju predmetu istraživanja, autori su saglasni da je u skladu sa tim potrebno razvijati nove teorijske koncepte i sofisticirane metode. Pozivajući na multiperspektivnost u budućim istraživanjima, priređivači su okupljanjem različitih pristupa uspjeli da knjigu učine jedinstvenim teorijsko-metodološkim i orijentacionim vodičem na neizvjesnom putu proučavanja novinarstva kao globalnog fenomena.